

HAMMARBY-SKARNÄCK HEMBYGDSFÖRENING

HEMBYGDSVANDRINGAR MED SKARNÄCKS HEMBYGD

6 juni 2017, en promenad i Kärrtorp

Av Torbjörn Hallström

Fotograf: Lennart Elovsson

Länk till filmen i Youtube (49 minuter):

<https://www.youtube.com/watch?v=7z8UaAZkLGY&t=4s>

En solig nationaldag i Kärrtorps centrum välkomnar Torbjörn Hallström deltagarna till denna hembygdsvandring om det gamla och det nya i stadsdelen. På torget är det fullt med folk och rörelse, med marknadsstånd, ponnyridning m m. Torbjörn presenterar Anders Wennersten, områdets främste hembygds-kännare, som ska guida under den första delen, om det gamla Kärrtorp. Där vi befinner oss, vid korsningen Kärrtorpsvägen och Söderarmsvägen, visar den karta som delats ut bland många detaljer att en kolonistuga stått just här innan Kärrtorp bebyggdes. Den björkdunge där vi står är högst troligt en rest från den stugan. Men, nu går vi till den egentliga startpunkten, Kärrtorpet.

Nu står vi vid Kärrtorpet, som alla känner till. Här byggdes ett torp under sent 1700-tal, och var då den första bebyggelsen i Kärrtorp. Det ersattes omkring 1890 av det vi nu ser. På en bild från 1906 syns torpet, då utan nuvarande panel över timret. Det är här fråga om en dubbelstuga, ovanligt stort och lyxigt. Marken kring torpet brukades nog inte mycket längre än till ca 1910, då ett koloniområde började byggas på den forna odlingsmarken där Skarpnäcks nya skola nu ligger. Torparen var istället sysselsatt med transport av sand m m med sin hästkärra. 1920 köpte staden markerna här. Torpet togs över av stadens parkförvaltning, som förmanskontor och arbetsbod för det stora park- och trädgårdsarbete som skedde när Enskededalen och Skogskyrkogården anlades. En av parkarbetarna, Karl Lindqvist från Gamleby, var med i parkanläggandet och parkunderhållet kring Gamla Tyresövägen, Sockenvägen och Magnebergsområdet från början av 20-talet och avancerade småningom till parkförman, och residerade i torpet från 1940 till sin pension 1960. Hans dotterdotter Agneta Severinson är via sitt företag sedan 2004 hyresgäst till torpet. Nuvarande parkingenjör Mats Berglund hade kontoret i torpet ännu på 90-talet. Då togs beslut att staden skulle hyra ut torpet, så som sker med många äldre kulturhus. Första hyresgäst var en finländare, som inredde det till bostad och, i strid med avtalet, också bodde där. Dessutom var han alkoholberoende och hade ett umgänge av likasinnade, vilket drev torpet i vanrykte som ett tillhåll för kunder till Kärrtorps dåvarande systembutik. Finländaren avhystes, och har därefter hyrts av företag, med villkor att det inte får bebos. Tyvärr avhystes även systembutiken, kanske av samma skäl.

Vi förflyttar oss till den lilla berghällen i Kärrtorpsparken. Anders visar de båda arbetsbodarna som hör till Kärrtorpet, av vilka det ena är en timrad lada, sannolikt från tidigt 1800-tal. Nu ska vi blicka norrut och tala om koloniområdet. På er karta syns att här låg ett stort antal kolonilotter, som anlades 1915. En koloniförening bildades 1917. Här syns många tecken kvar, i form av fruktträd och syrener. Nu flyttar vi oss ner till Kärrtorpsvägen. Här fanns en ingångsportal med text "Välkommen till Kärrtorps koloniområde". Vid sidan av entrén fanns ett dike, som ledde söderut dit nya skolan nu är, där marken trots utdikningar var tidvis

vattensjuk. Vi flyttar oss till stigen förbi skolan. Hit fram till berget nådde koloniområdet, och här, vid den gamla vaktmästarbostaden, finns äppelträd som minne. Nu följer vi stigen upp på Gränsberget. Namnet antyder att här gick gränsen mellan gårdarna Hammarbys och Enskedes ägor, liksom även gränsen mellan Brännkyrka och Nacka härader.

Nu går vi ner till Holmögaddsvägen, där det södra koloniområdet låg. Vid nr 11 låg områdets dansbana. Alla koloniområden måste ju ha en dansbana! Kolonisterna var i allmänhet boende i trånga lägenheter på Södermalm som hör fick frisk luft och odla egna grödor. Man cyklade, Spårvagnen kom till Skarpnäck först 1920. Koloniområdet revs mellan 1947 och 1949 inför byggandet av Kärrtorp. Av de ca 70 husen flyttades några till Listudden, och finns således kvar.

Innan koloniområdet anlades var det ett kärr i denna del. Kärrret dikades ut för att möjliggöra odling av marken. Dikenas lägen pekades ut av Anders. De leddes ner mot Kärrtorps idrottsplats. Här, längs tunnelbanevallen, finns många träd som minner om kolonitiden.

Nu är vi tillbaka till förskolan vid Skarpnäcks nya skola, och vi har då gått runt hela koloniområdet.

Anders lämnar mikrofonen till Torbjörn, som fortsätter guidningen. Innan vi går ner till Centrum stannar vi i en liten park och insuper Kärrtorpsatmosfären. Torbjörn påminner om att all mark här tillhörde Hammarby gård, som i sin tur ända fram till 1930 var en del av Nacka kommun. Redan 1917 köpta staden Hammarby gård. Koloniområdets mark undantogs dock i affären, den tillhörde Danviks Hospital, och man blev inte ense om köpeskillingen förrän ett antal år senare. Nu går vi mot centrum. Torbjörn berättar om den speciella utformningen av planen för Kärrtorp, med relativt smala hus, 10 – 11 meter, som grupperats så att man får känslan av att vara skyddad av en grönskande borg inne bland husen. Tidigare förorter, t ex Hammarbyhöjden, hade ännu smalare sk lamellhus i en mer parallell gruppering, vilket man övergav här. Det är nu 70 år sedan Kärrtorp planerades. Innvånarantalet nådde sitt maximum med ca 8000 medborgaren, nu är antalet betydligt färre trots en viss ökning genom nybyggen och generationsväxling. Som lägst var antalet bara ca 4500. Det kommunala bolaget Svenska Bostäder har en central roll för Kärrtorp. En ingenjör, Baltzar Lundström, hade en byggfirma med projekt i bl a Riksby, med detta namn. Ekonomiska problem gjorde till slut att staden tog över ägandet. (Här ger blåsten problem att höra vad Torbjörn säger). En central figur vid planering av Kärrtorp var Hjalmar Klemming, född 1915 och son till den mer kände jugendarkitekten Wilhelm Klemming. Han ritade såväl stadsplan som de flesta husen, även höghuset här där vi står. Höghuset blev han så fäst vid att han själv bosatte sig här, i en lägenhet i två etage på tolfte våningen. Med stadsplanen ville man skapa en slags grannskapsanda, vilket också lyckades. Kärrtorp begåvades också med ett litet centrum, i motsats till t ex Björkhagen som planerades strax innan. Erfarenheterna härifrån ledde till att senare förortsprojekt, i synnerhet Vällingby, planerades för ett större befolkningsunderlag och ett mer omfattande centrum.

Nu flyttar vi oss till den övre delen av centrum och den pågående Kärrtorpsfestivalen. På 1940-talet planeras Stockholms tunnelbana, som ett pärlband av förorter, en kring varje station. Inspirationen kom delvis från motsvarande planering i London. Makarna Myrdahls skrifter, bl a Kris i befolkningsfrågan, påverkade troligen också. En social och arkitektonisk strömning om det sk folkhemsbygget låg i tiden. Stockholms Län hade under 1940-talet ökat sin befolkning med över 200 000, och trångboddheten och bostadsbristen var brännande.

Planeringen drevs ju alldeles efter världskriget, där de totalitära staterna drev en linje tvärt emot våra värderingar, vilket också påverkade mot ett ideal där boendet skulle utgöra en demokratisk mylla. Tongivande i den andan var stadsbyggnadsdirektören Sven Markelius och Uno Åhlén.

Tidigare färdigställda stationer var Gubbängen och Hökarängen, liksom Björkhagen här vid linje 17. Kärrtorp var i princip färdigbyggt 1952, när nya skolan blev klar. Tunnelbanan blev inte klar förrän 1958, innan dess var man hänvisad till matarbuss till Sandsborg, där linjen var klar till Hökarängen. Centrum byggdes ut norrut kring 1960, med bl a medborgarhuset Fyren och Konsum (Qvickly).

Vi rör oss nu en bit uppåt Lågskärsvägen. Det låga huset här vid T-banan uppfördes 1960-61 och inrymde då socialkontor och en ungdomsgård. Tvärs över gatan låg Systembolaget och Posten. Efter en tid bytte de lokal med varandra, och Systemet tog över bottenvåningen av Konsum och hamnade på torget.

Ett ökat byggande i Kärrtorp blir allt vanligare, hittills har ca 300 lägenheter tillkommit. De nya punkthusen härintill är byggda i samma stil som de gamla, med en skillnad, balkongerna har mer generösa mått än vad dåtida normer tillät. På ritbordet ligger flera stora byggprojekt i Kärrtorp, bland annat vid Kärrtorps idrottsplats och på Nytorps Gärde.

När Kärrtorp byggdes var de flesta lägenheterna små, ettor och tvåor. Till 90 % var det kommunala hyreslägenheter. Idag bygger man större, och mer varierade upplåtelseformer. Genom försäljningar och nybyggen är andelen hyreslägenheter nu nere i 35 %.

Nu flyttar vi oss ner till Kärrtorps Gymnasium, där vår guide tog studenten revoltåret 1968, det sista året med muntlig prövning, censorer och examinatorer. Huset byggdes 1956 och arkitekten hette Kjell Östberg.

Innan vandringen avslutar frågar Torbjörn vad Kärrtorp har nått världsberömmelse för? Jo, kravallerna 2013, när grupperingar ur bl a Nordiska Motståndsrörelsen terroriserad stadsdelen och dess torg, vilket utmynnade i manifestationen på Kärrtorps Idrottsplats i december, landets största antirasistiska demonstration någonsin, med över 20000 deltagare.

Avslutningsvis anser Torbjörn att den strävan mot ett samhälle med god ”demokratisk mylla” som Kärrtorp är bland de första exemplen på, ger anledning att se positivt framåt. Därmed tackar han för sig och får en varm applåd av de ca 35 närvarande.